

שני תרגומים למכתבו של גרשם שלום לכרנץ רוזנצוויג מן ה-26.12.1926

ידידי על לשוננו*

מגרמנית: אפרים ברוידא

הארץ היא הר־געש. הלשון כלולה בו. מדברים כאן על הרבה דברים שבהם אנו יכולים להכשל, מדברים כיום יותר מכל זמן על הערבים. אולם קודר יותר מן העם הערבי ניצב לפנינו איום אחר, שהעלה בהכרח המעפל הציוני: "האקטואליזאציה" של העברית מה יהיה עליה? כלום לא בהכרח הוא שתהום זו של שפת קודש, המשוקעת בילדינו, תחזור ותיבקע? אמנם אין יודעים כאן את אשר עושים. סבורים כי עשו את הלשון חול, כי הוציאו מתוכה את העוקץ האפוקליפטי. והרי הדבר אינו אמת, חילוניה של הלשון, הרי זו רק צורת דיבור, מליצה. את המלים המלאות עד בלי הכיל, ממש אי אפשר לרוקן אלא במחיר הלשון עצמה. הלשון המלאכותית המבעיתה שאנו מדברים כאן ברחוב מסמנת בדיוק אותו עולם לשוני נטול־הבעה שרק בו בלבד היה "חילון" הלשון יכול להתאפשר. ואולם אם ננחיל לילדינו את הלשון שהונחלה לנו, אם אנחנו, דור המעבר, נעורר בהם לחיים את שפת הספרים העתיקים, למען תוכל לבוא על ידיהם לידי התגלות חדשה – כלום אין תוקפה הדתי של לשון זו עשוי להתפרץ יום אחד מפני דובריה? ואיזהו הדור שתמצא התפרצות זו? הלא אנו חיים בלשון זו על פני תהום, כמעט כולנו, מתוך ביטחון של עיוורים. אך כלום לא ניפול לתוכה, אנו או הבאים אחרינו, בשעה שתיפקחנה עינינו לראות? ואין איש היודע אם קורבנם של יחידים העתידים להיספות בתהום זו די יהיה בו כדי שתאטור פיה.

מחוללי תנועת הלשון החדשה האמינו אמונה עיוורת, עד כדי קשי־עורף, בכוח הפלאים של הלשון, וזה היה מזלם. כי שום אדם גלוי־עינים לא היה מגייס את הכוח הדימוני להחיות לשון באשר עשוי היה להיולד רק אֶספראנטו. הללו מהלכים היו, ועדיין מהלכים, מכושפים מעל לתהום, היא שתקה, והם מסרו אותה, את השמות והסמלים העתיקים, לבני הנעורים. אלא לעתים סומר בשרנו כאשר מלה של דת מתוך דבריו הריקים של אחד הנואמים מבהילה אותנו, אפילו כשאולי נועדה לנחם. הרת־סכנות היא זו העברית: במצבה הנוכחי אין היא יכולה ואין היא עתידה להישאר, ילדינו שוב אין להם לשון אחרת, ורק מסתבר הדבר, כי הם לבדם עתידים בהכרח לשלם מחיר הפגישה שאנו, מבלי לשאול, מבלי לשאול את עצמנו, המצאנו להם. ביום שהלשון תקום על דובריה – לרגעים היא כבר עושה זאת בימי חיינו, ואלו רגעים צורבים שקשה לשכוח, שבהם כל החוצפה שבהעפלתנו מתבהרת לנו – האם יהיו לנו ביום בני־נעורים שיוכלו לעמוד בפני מרידתה של לשון קדושה?

* גרשם שלום, "ידידי על לשוננו", מולד ט, לב, (1985), עמ' 118-119.

לשון היא שמות. בשם חתומה עוצמתה של הלשון, חתומה התהום שלה. לאחר שהעלינו באוב יום־יום את השמות העתיקים, שוב אין לאָל ידנו להשיב אחר את הכוחות הגנוזים בהם. כיון שהעירו אותם עתידים הם להיגלות, כי על כן ביד חזקה העלינו אותם. אמנם מדברים אנו בתיבות־יסוד, אמנם מדברים אנו בשפה ערטילאית: במשפטים שבפינו משוטטים השמות, בדברי ספרות ובעתונים משתעשע בהם פלוני או אלמוני ומכזב לעצמו או לאלהים, כי אין לכך כל חשיבות, והרבה פעמים דובב מתוך חרפתה הערטילאית של לשוננו העוז שבקדושה. כי השמות יש להם חיים משלהם, ואילולא היו להם, אבוי לילדינו, שיהיו מופקדים לריקנות באפס תקווה.

כל מלה ומלה, שאינה מן המיוחדות, אלא נשאבה מן האוצר "הישן הטוב" מלאה היא עד בלי הכיל. דור המקבל לידי את הפוריה במסורותינו הקדושות: את לשוננו, אינו יכול – אף אם ירצה בכך אלף מונים – לחיות ללא מסורת. הרגע הוא, כשהעוצמה האצורה בלשון תיפתח, כשה"מדובר", תוכנה של הלשון, יחזור וילבש צורה, הרגע הוא יציב שוב לפני עמנו אותה מסורת קדושה כאות ומופת חותך, שלנכחו תהיה לו רק הברירה: כניעה או אבדון. האלהים לא ייאָלם דום בלשון שבה הוא חוזר ומועלה אלף מונים בתוך חיינו. ואולם מהפכת לשון זו, שבה הקול נשמע, הוא הנושא היחידי שבו אין מדברים בארץ הזאת, שכן הללו שחזרו ועוררו את הלשון העברית לחיים לא האמינו במשפט שהביאו בכך עלינו. ולואי וקלות־הראש שהנחתה אותנו בדרך אַפּוֹקָאליפּטית זו לא תהיה לנו לרועץ.

ירושלים, ז' טבת תרפ"ז

הצהרת אמונים לשפה שלנו*

מגרמנית: אברהם הוס

הארץ היא הר געש. היא מאכסנת את השפה. מרבים לדבֵר פה על הרבה דברים העשויים להכשיל אותנו. מרבים במיוחד לדבר כיום על הערבים. אבל סכנה אחרת, חמורה יותר מן העם הערבי, מאיימת עלינו, סכנה שהמשימה הציונית בהכרח העלתה אותה. מה תהיה התוצאה של "עכשוויו" העברית? האם לא תפער את פיה התהום של השפה הקדושה, אשר שיקענו אותה בקרב ילדינו? אכן, האנשים פה אינם יודעים את משמעות מעשיהם. סבורים הם שהפכו את העברית לשפה חילונית. שחילצו מתוכה את העוקץ האפוקאליפטי. אבל זאת איננה האמת. חילון של שפה אינו אלא דיבור בעלמא, מליצה בלבד. אי־אפשר, למעשה, לרוקן את המלים המלאות עד להתפוצץ, אלא במחיר הפקרת השפה עצמה. אכן ה"וֹלָאפִיק" הזה, שפת־הרפאים שאנו דוברים בה פה ברחוב, מייצגת בדיוק את אותו עולם לשוני נעדר־ההבעות שרק הוא ניתן ל"חילון". אבל אם נמסור לילדינו את השפה שנמסרה לנו, אם אנחנו, דור־המעבר, נחיייה בקרבם את שפת הספרים הישנה על־מנת

* גרשם שלום, "הצהרת אמונים לשפה שלנו", עוד דבר, תל אביב: עם עובד, 1989, עמ' 59.

שתתגלה להם מחדש – האם לא תתפרץ באחד הימים העוצמה הדתית הכמוסה בה, נגד דובריה? ומה דמות תהיה לדור שכלפיו תופנה ההתבטאות שלה? הרי בשפה הזאת אנו חיים כמו על פי תהום, וכמעט כולנו מהלכים בבטחון, כמו עוורים. האם לא קיים החשש, שאנחנו או הבאים אחרינו נתדרדר לתוכה, כאשר תיפקחנה העיניים? ואין יודע אם קרבנם של הבודדים שימצאו את אבדנם באותה תהום יספיק כדי לכסות עליה.

יוצרי תנועת השפה החדשה, לאושרם, האמינו אמונה עיוורת, עד לעקשות, בכוח הקסמים של השפה. אדם גלוי-עיניים לא היה מוצא בנפשו את האומץ הדמיוני להחיות שפה בסביבה שיכול היה להיווצר בה רק מעין אספרנטו. ואילו הם הלכו – ועדיין מהלכים – כמרותקים על פני תהום. והתהום היתה אילמת. הם מסרו את השמות הישנים ואת החותמות גם לאחרים, מסרו אותם לידי הנוער. לפעמים נחרדים אנו עכשיו למשמע מלה אחת מתחום האמונה בנאום חסר-חשיבות של פלוני נואם, גם כשמלה זו נועדה אולי לנחם אותנו. העברית הזאת היא הרת-פורענויות. היא אינה יכולה להישאר במצבה הנוכחי. וגם לא תישאר בו. ילדינו שוב אין להם שפה אחרת. והאמת חייבת להיאמר: הם, והם בלבד, ישלמו את מחיר המפגש הזה שכפינו עליהם מבלי לשאול אותם, מבלי לשאול את עצמנו. כאשר השפה תפנה את נשקה נגד דובריה – ולרגעים נוהגת היא כך כבר עכשיו; ואלה הם רגעים שקשה לשכוח אותם, המותירים פצעי שבהם מתגלה כל היומרות של משימתנו – האם יהיה לנו נוער שיחזיק מעמד במרד של שפה קדושה?

שפה מורכבת משמות. עוצמת השפה צרורה בשם, והתהום שלה חתומה בו. לאחר שהשבענו את השמות העתיקים יום אחר יום, שוב אין אנו יכולים להרחיק את כוחותיהם. עוררנו אותם, והם יופיעו, שהרי השבענו אותם בעוצמה רבה מאוד. אמנם, אנחנו מדברים כעלגי-לשון, בשפת-רפאים. שמות מהלכים כרוחות במשפטינו. פלוני או אלמוני משחק את בכתבים או בעיתונים, ומשקר לעצמו ולאלוהים, שאין לכך שום משמעות. אבל לפעמים מזנקת הקדושה מתוך קלון הרפאים של שפתנו. הרי – לשמות שמורים החיים שלהם. אלמלא כך – אויה לילדינו, שיהיו מופקרים לריקנות.

כל מלה שלא נוצרה ככה סתם מחדש, אלא נלקחה מן האוצר ה"ישן והטוב", מלאה עד גדותיה בחומר-נפץ. דור שירש את הפורייה שבכל המסורות הקדושות שלנו, את שפתנו, אינו יכול – ואף אם ירצה בכך אלף מונים – לחיות ללא מסורת. ברגע שבו תתגלה העוצמה המונחת בשפה, שבה "המדובר", כלומר תכולת השפה, שוב תלבש צורה – אז תתייצב לפני עמנו מחדש המסורת הקדושה, כמופת מכריע. והעם חייב יהיה לבחור באחת מן השתיים: להיכנע לה, או להתדרדר לאבדנו. אלוהים לא יוותר אילם בשפה שבה השביעו אותו אלפי פעמי לשוב ולחזור אל חיינו. המהפכה בשפה שקולו נשמע מתוכה, שאין למנוע אותה – הרי זה הנושא היחיד שלא מדובר בו כאן בארץ. משום שמחדשי השפה העברית לא האמינו ביום-הדין, שאותו הועידו לנו במעשיהם. הלואי וקלות הדעת שהנחתה אותנו לדרך האפוקליפטית הזאת, לא תגרום לאבדנו.

ירושלים, ז' טבת תרפ"ז